

ἄβατοι παντοίως αἱ παρὰ τῶν νόμων εἰεργεσθαι καὶ παντὸς προνομίον ἐκ τῶν ἡμετέρων διατάξεων αὐταῖς δεδομένον στερηθήσονται. Ἐξεστὶ δὲ αὐταῖς ταῖς βελτίονος γενομέναις γνώμης καὶ τὴν ὁρθὴν καὶ ἀληθινὴν ἀσπαζομέναις πίστιν καὶ ταύτης μέχρι παντὸς ἀντεχομέναις τῶν τοιούτων ἀπολαύειν δωρεῶν καὶ προνομίων. τούτων ἐν ἀπάσῃ τῇ ὑπηρεσίᾳ κρατούντων καὶ παραφυλαττομένων, πρωτοτύπως μὲν παρὰ τῶν Θεοφιλεστάτων ἱερέων, ἔπειτα δὲ παρὰ τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων καὶ δικαστῶν, εἴτε μελλόντων, εἴτε ἐλάττωνος καθεστῶσι, καὶ πρὸς γε παρὰ τῆς σῆς ὑπεροχῆς, πρὸς ἣν καὶ τὸν παρόντα ποιούμεθα νόμον, ὥστε προσῆχόν ἐστι, τοὺς δικαστὰς, παρ' οἷς τινες κινουῦνται [κατὰ γυναικῶν] δίκαι ἢ παρὰ γυναικῶν τινα προνόμια ἐκδικεῖν ἑαυταῖς βουλομένων, ἀποβλέπειν εἰς τὴν τοῦ παρόντος ἡμῶν νόμον δύναμιν καὶ, εἰ μὴ εὐροίεν αὐτὰς τῆς ὁρθοδόξου πίστεως οὐσίας καὶ μεταλαμβάνουσας τῆς ἀχράντου καὶ προσκνητῆς κοινωνίας ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ παρὰ τῶν σεβασμιωτάτων ταύτης ἱερέων, ταύτας μὴ συγχωρεῖν ἀπολαύειν τῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων διατάξεων προνομίων.

νς'. Θεοπίζομεν, μὴ κληρονομεῖν Σαμαρείτας ἐκ διαθηκῶν ἢ τοῦτων χωρὶς, μηδὲ πρεσβεῖα λαμβάνειν ἢ κατὰ δωρεῶς τρόπον κομιζέσθαι πρῶγμα· ἀλλὰ μηδὲ κατὰ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κλησὶν διαδόχους ἔχειν Σαμαρείταις ἢ ὅλους αἰρετικούς, μηδὲ σχηματιζομένους μὲν τὴν ὁρθὴν τῶν Χριστιανῶν προσδέχεσθαι πίστιν, ταῖς δὲ ἀληθείαις οὐκ οὕτω φρονούντας ἢ πράττοντας τὰ αὐτῆς συμβαίνοντα, μηδὲ μὴν διαθήκας εἰς αὐτοὺς γράφειν ἢ ληγᾶτα καταλιμπάνειν ἢ δωρεῖσθαι, πλην εἰ μὴ ὁρθόδοξοι εἶεν καὶ πίστει καὶ ἔργοις οἱ ταῦτα ληψόμενοι. εἰ γὰρ μηδεὶς τούτων εἴη, τῷ ἱεροτάτῳ ταμείῳ τὰς τοῦτων περιουσίας μετὰ τελευτῆν προσήκειν κελύμεν· ὥστε καὶ ὁ πρῶτον φιλοτιμηθεὶς τούτοις θεῖος τύπος νόμον τάξιν ἐπέχων διδοὺς αὐτοῖς κληρονομεῖν τε καὶ κληρονομεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι ληγᾶτοις ἢ καταλιμπάνειν πρεσβεῖα, σχολάσει τὸ λοιπὸν καὶ καθάπαξ ἰσθὺν οὐδεμίαν ἔξει. τῆς γὰρ ἐκ τοῦτου φιλανθρωπίας ἀναξίτους ἑαυτοὺς ἀποδείξαντες εἶναι οἱ τὰ Σαμαρειτῶν μινόμενοι οὐκ ἕτερον, ἢ σφῶς αὐτοὺς ἐπιμέμψονται, ἀλλοτριούμενοι μὲν τῆς ἐκ τοῦ μεγάλου θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίας, ἐκπίπτοντες δὲ καὶ τῶν πρῶτων αὐτοῖς ἐκ τῆς ἡμετέρας δοθεισῶν βασιλείας φιλοτιμίαν, πρὸς τὸ τῆς αἰετινῆς γενέσθαι γνώμης, οὐ μὴν, ἵνα μέχρι παντὸς ἐπὶ τῆς οἰκείας διαμείνοιεν κακοδοξίας. Ἐξαιροῦμεν δὲ τοῦ παρόντος νόμου τοὺς τὰ Σαμαρειτῶν πρεσβεύοντας γεωργούς, οὐκ αὐτῶν χάριν, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐκεῖθεν εἰσαγομένας τῷ δημοσίῳ εἰσφορὰς τε καὶ προσόδους, ἔξ ἀρχαικίας τε πλατωμένων. τούτοις γὰρ γράφειν ἐφίεμεν κληρονόμους τε καὶ ληγαταίους τοὺς αὐτῶν ἀνιόντας τε καὶ κατιόντας καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου αὐτῶν συγγενεῖς, καὶ εἰ Σαμαρειτικῇ πλάνῃ κρατοῦντο, γεωροῦντας μόντοι τὰ γῆδια, ὡς τῆς ἐντεῦθεν εὐπορίας εἰς τοὺς τὰ χωρία κερτιμένους φερομένης καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὸν δημόσιον. καὶ διαθηκῶν δὲ χωρὶς οἱ προσορηθέντες ἐπὶ τὸν ἀλλήλων ἤξουσι κληρὸν διὰ τὴν αὐτὴν πρόφασιν. ἐπεὶ καὶ μηδενὸς τοῦτων εὐρισκομένον, τὸν κύριον τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ γεωργὸς ἦν ὁ τελευτήσας, τὰ παρ' ἐκείνου καταλειφθέντα λαμβάνειν βουλούμεθα καὶ τὴν τοῦ ταμείου τάξιν ἔχειν αὐτῶν, οἷα δὴ καὶ τοὺς δημοσίους φόρους ὑπὲρ ἐκείνου πληροῦντα. Σαμαρείτην δὲ στρατεύεσθαι παντελῶς οὐ συγχωροῦμεν, ἀλλ' οὐδὲ πολιτικὸν μετέναι φρόντισμα, οὐδὲ μὴν συνηγορεῖν ἢ συνεδρεῖν ἢ τοῖς λογιωτάτοις συνίστασθαι ῥήτορσιν ὅπως ἢ νέους

tissimum quidem a sacerdotibus Dei amantissimis, deinde vero a nostris magistratibus et iudicibus, sive maiores, sive minores sint, et praeterea a Celsitudine tua, ad quam etiam praesentem legem dedimus: ut conveniens sit, iudices, apud quos lites quaedam moventur [contra mulieres] vel a mulieribus privilegia quaedam vindicare sibi volentibus, ad vim praesentis legis nostrae respicere et, si eas non repererint orthodoxae fidei addictas et immaculatas et venerabilem communionem in sanctissima Catholica et Apostolica Ecclesia a reverendissimis eius sacerdotibus accipientes, non concedere iis, privilegiis ex nostris constitutionibus perfrui.

LVI. Sancimus, ut Samaritae neque ex testamento, Nov. 144. neque ab intestato heredes fiant, neque legata accipiant, nec donationis modo res acquirant: sed nec ab intestato successores habeant Samaritae vel omnino haereticos, nec eos, qui simulant quidem rectam Christianorum fidem adsumere, revera autem non ita sentiunt vel faciunt, quae illi conveniunt, nec testamento eos heredes scribant, nec legata relinquunt, nec donent, nisi haec accepturi et fide et factis orthodoxi sint. Si enim nemo horum sit, ad sanctissimum aerarium bona horum post mortem pertinere iubemus, ita ut etiam sacra forma legis vicem obtinens olim data, quae concedit iis, et heredes esse et fieri et legatis honorari vel ea relinquere, in futurum cessatura sit et simpliciter nullam vim habitura. Cum enim, qui Samaritarum insania aguntur, humanitate ex illa lege indignos sese ostenderint, non alium, quam se ipsos accusabunt, quod ab humanitate magni Dei nostri Iesu Christi alieni sint, et liberalitatibus olim ipsis a nostro imperio concessis, ut ad meliorem mentem redeant, nec vero ut perpetuo in hac perversa opinione perseverent, priventur. Excipimus autem praesenti lege rusticos, qui Samaritarum dogmata sequuntur, non ipsorum gratia, sed propter vectigalia inde fisco illata et reditus, cum ex rusticitate errent. His enim per- Cap. 1. mittimus, heredes scribere et legatarios adscendentes ipsorum et descendentes et ex latere cognatos, etiamsi Samaritarum errore teneantur, agros scilicet colentes, cum divitiae exinde ad possessores agrorum et per eos ad fiscum ferantur. Sed et ab intestato praedicti illi ad hereditatem mutuan eandem ab causam venient. Sin autem nemo horum reperiat, dominum praedii, in quo agricola defunctus erat, ab hoc relicta accipere volumus et aerarii locum obtinere, ut qui et publica tributa pro eo solvat. Samaritam autem militare plane non concedimus, neque ad civile munus accedere, neque Advocatum vel Assessorem esse, nec inter disertissimos referri Rhetores nec adolescentes instituere. Si vero quidam ex his accepto salutari baptismo videantur ad priorem errorem redire, sabbata observare vel alia quaedam facere, quae probent, eos simulatione sanctum baptismum accepisse, publicari eorum bona iubemus eosque exilio perpetuo tradi. Iisdem autem poenis etiam eos subiicimus, qui impium patrocinium

παιδεύειν. εἰ δὲ καὶ τινες ἐκ τούτων τυχόντες τοῦ σωτηριώδους βαπτίσματος φανεῖεν ἐπὶ τὴν προτέραν πλάνην ἐπανεληθόντες, τὰ σάββατα παραφυλαττόμενοι ἢ ἄλλα τιὰ πράττοντες τὰ διελέγοντα αὐτοὺς ὑποκρίσει τὸ ἕγιον παραλαβεῖν βάπτισμα, δημεύεσθαι τούτους κελούμεν καὶ πρὸς ἑξορίαν διηγεκῆ παραδίδουσθαι. ταῖς δὲ αὐταῖς ὑπάρχομεν ποιναῖς καὶ τοὺς ἄσεβῃ προστυσίαν κατὰ τῆς ὁρθῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως τοῖς τοιοῦτοις ἀπονέμοντας. καλῶς δὲ ἔχειν δοκεῖ τὸ μηδὲ προχείρως αὐτοὺς εἰσδέχεσθαι τῷ ἀχράντῳ προστρέχοντας βαπτίσματι, ἀλλὰ μετὰ τινος παραφυλακῆς καὶ κατηχήσεως ἐν ἀκούοντι χρόνῳ γινομένης. Φαμέν δὲ τοὺς μὲν μετὰ χρηστῆς διδασκαλίας ὅπως ἀσθανόμενους ἐπὶ ἐνιαυτοὺς δύο κατηχεῖσθαι, μανθάνειν τε τὰς γραφὰς κατὰ τὸ δυνατόν καὶ τότε προσφέρεσθαι^{f)} τῷ τῆς ἀπολουτρόσεως ἁγίῳ βαπτίσματι, τῇ μετανοίᾳ τῇ τοσοῦτον χρόνου καρπούμενους τὴν ὡς ἀληθῶς ἀπολουτρώσιν. τοὺς δὲ νέους σφόδρα καὶ διδασκαλίας οὐ συνιέντας ἐρίμεν καὶ τῆς παρατηρήσεως ταύτης χωρὶς ἀξιοῦσθαι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Σαμαρείτης δὲ οὐδεὶς οἰκέτην Χριστιανὸν ἔξει, ἀλλ' ἕνα τοῦ^{g)} κηρύσσεται τοῦτον εὐθὺς εἰς ἐλευθερίαν ἀπαύεσθαι. εἰ δὲ καὶ τῆς ὁμοίας αὐτῶν κακοδοξίας εἴῃ ὁ οἰκέτης, ἔξεστω αὐτῷ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἀσπαζομένην δόξαν εὐθὺς καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀπολαβεῖν ἐλευθερίας.

Nov. 146. **η**. Θεσπίζομεν, ἄδειαν εἶναι τοῖς βουλομένοις Ἑβραίοις κατὰ τὰς συναγωγὰς τὰς αὐτῶν, καθ' ὃν Ἑβραῖοι ὅπως τόπον εἰσὶ, διὰ τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς τὰς ἱερὰς βίβλους ἀναγινώσκειν τοῖς συνιοῦσιν ἢ καὶ τῆς πατρίου τυχόν, τῆς Ἰταλῆς ταύτης φασίν, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἁπλῶς τοῖς τόποις συμμεταβαλλομένης γλώττης καὶ τῆς δι' αὐτῶν ἀναγνώσεως, ἐφ' ᾧ σαφῆ τε εἶναι τὰ λεγόμενα τοῖς συνιοῦσιν ἅπασιν ἐφεξῆς καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ζῆν τε καὶ πολιτεύεσθαι· καὶ μὴ παρόρησιαν εἶναι τοῖς παρ' αὐτοῖς ἑξηγηταῖς, μόνην τὴν Ἑβραῖδα παραλαμβάνουσι κακοουρεῖν ταύτην, ὡς ἂν θελήσαιεν, τῇ τῶν πολλῶν ἀγνοίᾳ τὴν σφῶν αὐτῶν περιχαλῶπτοντες κακοῖσθαι. πλὴν οἱ διὰ τῆς Ἑλληνίδος ἀναγινώσκοντες τῇ τῶν ἑβδομήκοντα χρήσονται παραδόσει τῇ πάντων ἀκριβεστέρᾳ καὶ παρὰ τὰς ἄλλας ἐγκεκριμένην διὰ τὸ μάλιστα περὶ τὴν ἐρμηνείαν συμβεβηκός, ὅτι κατὰ δύο διαιερέντες καὶ κατὰ διαφόρους ἐρμηνεύσαντες τόπους, ὁμοῦς μίαν ἅπαντες ἐκδεδώκασι σύνθεσιν^{h)}. Πρὸς δὲ γε τούτοις τίς οὐκ ἂν τῶν ἀνδρῶν κάκεινο θαυμάσαιεν, ὅτι πολλῶν προεβύτεροι τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγονότες, ὁμοῦς ἐκείνην μέλλουσαν ὡσπερ ὁρῶντες τὴν τῶν ἱερῶν βιβλίων παράδοσιν ἐποιήσαντο, προφητικῆς ὡσπερ χάριτος περιλαμπήσεως αὐτοῦ; καὶ ταύτη μὲν χρήσονται μάλιστα πάντες· πλὴν ἀλλ' ὡς ἂν μὴ τὰς λοιπὰς αὐτοῖς ἀποκλείειν νομισθεῖμεν ἐρμηνείας, ἄδειαν καὶ τῇ Ἀκύλα χρησθῆναι, κἂν ἀλλόφυλος ἐκεῖνος καὶ οὐ μετρίαν ἐπὶ τινῶν λέξεων ἔχη πρὸς τοὺς ἑβδομήκοντα τὴν διαφωνίαν· τὴν δὲ παρ' αὐτοῖς λεγομένην δευτέρωσιν^{hh)} καὶ ἀπαγορευόμεν παντελῶς, ὡς ταῖς μὲν ἱεραῖς οὐ συναειλημμένην βίβλοις, οὐδὲ ἄνωθεν παραδεδομένην ἐκ τῶν προφητῶν, ἔξεύρουσιν δὲ οὐσαν ἀνδρῶν ἐκ μόνης λαλούντων τῆς γῆς καὶ θεῶν ἐν αὐτοῖς ἐχόντων οὐδέν.

contra rectam Christianorum fidem talibus tribuunt. Bene autem et hoc sese habere videtur, ut illi, qui ad immaculatum baptismum accedunt, non temere suscipiantur, sed cum cautione quadam et eruditione sufficienti tempore facta. Dicimus autem, eos, qui salutarem doctrinam plane intelligunt, per duos annos erudiri et scripturas, quatenus fieri potest, discere et tunc ablutionis sancto baptismati offerri, tanti temporis poenitentia ablutionem quasi veritate lucrantes. Eos autem, qui admodum iuvenes sunt, et doctrinam non intelligunt, permittimus etiam sine hac cautione ad sanctum baptismum admitti. Samaritae autem nullus servum Christianum habebit, sed simul atque hunc acquisierit, statim in libertatem servus rapiatur. Sin autem in simili prava opinione servus versetur, liceat ei Christianorum fidem amplectenti statim etiam Romana frui libertate.

LVII. Sancimus, ut licentia sit Hebraeis, qui volunt, in Synagogis eorum, quocumque loco omnino Hebraei sint, Graeca lingua sanctos libros convenientibus legendi vel etiam patria forte, Italiam dicimus, vel etiam reliquorum lingua, quae simpliciter cum locis mutatur, et lectio per eos, ut clara sint, quae dicuntur, omnibus deinceps, qui conveniunt, et ut secundum ea vivant et agant. Nec vero liceat interpretibus, qui apud eos sunt, solam Hebraicam linguam amplectentibus eam corrumpere, quomodo voluerint, cum plurimorum ignorantia suam ipsorum pravitatem circumvelent. Praeterea illi, qui Graeca lingua legunt, septuaginta interpretum utentur translatione omnibus accuratior aliisque praelata propter id maxime, quod in interpretatione contigit, quod in duas partes divisi et diversis locis interpretati tamen unam omnes compositionem ediderunt. Ad haec quis erit hominum, quin illud etiam admiretur, quod multo antiquiores salubri adventu magni Dei et Servatoris nostri Iesu Christi tamen hunc adventum futurum quasi videntes sacros libros transtulerunt, prophetica quasi gratia illos illustrante? Et haec quidem utentur potissimum omnes. Tamen ne reliquis interpretationibus illos intercludere videamur, licentiam concedimus, ut etiam Aquilae versione utantur, etiamsi alius gentis ille sit et non medicum in lectionibus quibusdam a septuaginta interpretibus habeat dissensum. Deuteriosin autem apud eos sic dictam et omnino prohibemus, cum simul cum sacris libris non accepta sit nec a maioribus per prophetas tradita et inventum sit virorum ex sola terra loquentium et nihil divinum in se habentium. Ipsas autem sacras literas legent, libros ipsos evolventes, nec vero occultantes, quae in eis dicuntur, nec extraneas non scriptas nugas ad simplicitate

f) Ita Cod. Coisl. Lege προσφέρεσθαι. g) Legendum videtur τῷ, uti in ipso huius Novellae graeco textu. h) Cod. Coisl. συνήθεσιν, quod nullum praebet sensum. Reposui σύνθεσιν, quod legitur in textu graeco huius Novellae. hh) Traditiones seniorum δευτερώσεις a Iudaeis vocatas et quatuor fuisse, testis est Epiphanius Haeresi. XXX. ubi ait: αἱ γὰρ παραδόσεις τῶν προεβυτέρων δευτερώσεις παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις λέγονται, εἰσὶ δὲ αὐταὶ τέσσαρες, μία μὲν ἢ εἰς ὄνομα Μωυσεῖος φερόμενη, δευτέρα δὲ ἢ τοῦ κλιουμένου Παρριακίβρα, τρίτη Ἀδδὰ ἢ τοῦ Ἰουδα, τετάρτη τῶν νῶν Ἀσσυριαίου. Haec notat Hombergk ad Nov. 146.

καὶ αὐτὰς δὲ δὴ τὰς ἱερὰς φωνὰς ἀναγνώσκοντες τὰς βίβλους αὐτὰς ἀναπύσσοντες, ἀλλὰ μὴ κατακρύπτοντες μὲν τὰ κατ' ἀνάγκην εἰρημένα, τὰς ἔξωθεν δὲ παραλαμβάνοντες ἀγρόφους κενοφανίως πρὸς τὴν τῶν ὀπλοστέρων αὐτοῖς ἐπινηνομημένας ἀπόλειαν. ὥστε ταύτης δεδομένης παρ' ἡμῶν τῆς ἀδείας οὐδὲ ζημίαις τισὶν ὑπαχθῆσονται παντελῶς οἱ τὴν Ἑλληνίδα φωνὴν καὶ τὰς ἄλλας παραλαμβάνοντες, οὐδὲ παρ' οὐτινοςοῦν κωλυθήσονται, οὐδὲ ἀδειαν ἔξωσιν οἱ παρ' αὐτοῖς ἀρχιφρακῆται ἢ πρεσβύτεροι τυχόν ἢ διδάσκαλοι προσαγορευόμενοι, περιουσίαις τισὶν ἢ ἀναθεματισμοῖς τοῦτο κωλύειν, πλην εἰ μὴ βοῦλοιντο, δι' αὐτῶν σωφρονιζόμενοι τῶν εἰς σῶμα ποιῶν καὶ πρόσγε ἀφαιρούμενοι τῶν οὐσιῶν, ἀκοντες ἐνδιδόναι καλλίονα τε καὶ θεοφιλέστερα βουλομένοις τε ἡμῶν καὶ κελύουσιν. Ἐπίτινες δὲ παρ' αὐτοῖς κενοφανίως ἀθέτους ἐπειράγειν ἐγχειρήσειεν, ἢ ἀνάστασιν ἢ κρίσιν ἀνοήτοις, ἢ τὸ ποίημα τοῦ Θεοῦ καὶ κτίσμα τοῦ ἀγγέλου ὑπάσχειν, τοῦτους καὶ ἀπελαύνεσθαι βουλομένα τὸν παντός καὶ μὴ ἀριεῖναι φωνὴν βλάσφημον οὕτω καὶ αὐτῆς τῆς περὶ Θεοῦ καθάρταξ ἔξολεσθῆσασαν γνώσεως. ἐγχειροῦντας γὰρ αὐτούς, παραφθέρησονται τι τοιοῦτον, τὰς πασῶν ἐσχάταις υποβάλουσαν τιμωρίας, τῆς ἐπειραγομένης πλάνης ἐκ τούτων τὸ τῶν Ἑβραίων περικαθαίροντες ἔθνος. Ἐρχόμεθα δὲ, αὐτοῖς διὰ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς γλώττης τῶν ἱερῶν βίβλων ἀκούοντας φυλάττεσθαι μὲν τῶν ἐρηνηνόντων κακίαν, μὴ ψιλοῖς δὲ προσέχειν τοῖς γράμμασι, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων γενέσθαι καὶ θεοτέρας ὄντως ἐνοίας λαβεῖν· ὥστε καὶ μεταμανθάνειν τὸ κάλλιον καὶ πύσασθαι ποτε πλανωμένους καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πάντων κυριώτατον ἀμμοτάνοτας, τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα φαρμίν. διὰ τοῦτο γὰρ δὴ πᾶσαν αὐτοῖς φωνὴν ἀνεψάμεν πρὸς τὴν τῶν ἱερῶν βίβλων ἀνάγνωσιν, ὥστε πάντας ἐφεξῆς τὴν αὐτῶν λαμβάνοντας εἰδησιν ἐμπαθεστέρους πρὸς τὰ καλλίω γενέσθαι· τῶν ὁμολογημένων ὑπάσχοιτος, ἐτοιμότερον πολλῶ πρὸς διάκρισιν εἶναι, πρὸς τὴν τοῦ βελτίονος ἀίρεσιν τὸν ἐν ἱεροῖς ἐντραφέντα βιβλίαις καὶ μικρὸν τὸ λείπον ἔχοντα πρὸς διόρθωσιν, ἢ τὸν εἰδῶτα μὲν τούτων οὐδέν, μόνου δὲ τοῦ τῆς θρησκείας ἐξηρητημένον ὀνόματος καὶ ὥσπερ ἀγκύρας ἀντεχόμενον ἱερῶν καὶ μύθημα θεῖον τὴν ψιλὴν τῆς αἰρέσεως προσηγορίαν νομιζόντα.

Ἰδιῶτον περὶ πίστεως Κωνσταντινουπολίταις.

ἡ). Πρῶτον εἶναι καὶ μέγιστον ἀγαθὸν πᾶσιν ἀνθρώποις πιστεύομεν τὴν τῆς ἀληθοῦς καὶ ἀμωμήτου τῶν Χριστιανῶν πίστεως ὁρθὴν ὁμολογίαν εἰς τὸ διὰ πάντων αὐτῆν κρατύνεσθαι καὶ πάντας τοὺς τῆς οἰκουμένης ὀσιωτάτους ἰ) ἱερὰς εἰς ὁμόνοιαν συναφθῆναι καὶ ὁμοφώνως τὴν ὁρθὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ὁμολογεῖν τε καὶ κηρύττειν· καὶ πᾶσαν πρόφασιν παρὰ κ) τῶν αἰρετικῶν ἐφευρισσομένην ἀφαιρεθῆναι, ὅπερ δείκνυται ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν γραφέντων διαφόρων ἰ) λόγων τε καὶ ἰδιῶτων. ἀλλ' ἐπειπερ οἱ αἰρετικοὶ μηδὲ τὸν τοῦ Θεοῦ ἐννοοῦντες φόβον, μηδὲ τὰς ἠπειλημένας τοῖς τοιοῦτοις ποινὰς ἐκ τῆς τῶν νόμων ἀστηρίας ἐνθυμούμενοι, τοῦ διαβόλου ἔργον πληροῦσι καὶ τινες τῶν ἁπλοστέρων ἀπατώντες τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας παρασυνάξεις καὶ παραβαπίσματα λαθραίως ποιοῦσιν, εὐσεβὲς ἡγησάμεθα διὰ τοῦ παρ' ἡμῶν ἰδιῶτον ποραίνεσαι τοῖς τοιοῦτοις, ἐφ' ᾧ καὶ αὐτοὺς ἀπιστήναι τῆς αἰρετικῆς μανίας καὶ

rum perniciem excoGITatas accipientes. Sic hac a nobis data licentia neque damnis subficiuntur omnino, qui Graecam linguam aliasque recipiunt, neque ab ullo prohibebuntur, neque licentiam habebunt Archipherecetae, qui apud eos ita dicuntur, vel presbyteri, vel magistri, machinationibus quibusdam vel anathematibus hoc prohibendi, nisi poenis corporalibus castigati et praeterea patrimonio privati invitati nobis, qui meliora et Deo magis placentia volumus et iubemus, se dedere velint. Si vero quidam apud eos nugas impias introducere tentaverint, vel resurrectionem vel iudicium vel Dei opus et creaturam Angelos esse negantes, hos quovis loco pelli volumus et non emittere vocem tam impiam et a Dei cognitione plane deficientem. Qui enim tale quid proferre audent, eos ultimis suppliciis subicimus, errore inde introducto Hebraeorum gentem purgantes. Optamus vero, ut qui vel hac vel illa lingua libros sacros audiant, caveant sibi ab interpretum malignitate et non ad solas literas attendant, sed res attingant et revera divinum sensum percipiant: ut et meliora discant et errare aliquando desinant et in eo, quod omnium praestantissimum est, spe scilicet in Deum, peccare. Propterea enim omnes iis linguam ad sacrorum librorum lectionem aperuimus, ut omnes deinceps illorum scientiam percipientes meliora facilius discant: cum certum sit, multo aptiorem ad meliora discernenda et eligenda esse eum, qui in sacris libris enutritus est et parum habet, quod emendandum restat, quam illum, qui nihil horum scit et soli cultus nomini inhaeret eumque quasi sacram ancoram tenet et sacram doctrinam nudam haereseos appellationem esse putat.

cap. 2.

cap. 3.

Edictum de fide ad Constantinopolitanos.

Nov. 132.

LVIII. Primum esse et summum bonum omnium hominum credimus verae et inculpatae Christianorum fidei rectam confessionem, ut illa per omnia confirmetur et omnes orbis terrarum sanctissimi sacerdotes concordia coniungantur et uno ore rectam Christianorum fidem profiteantur et praedicent omnisque praetextus ab haereticis inventus tollatur, quod legibus et edictis a nobis scriptis praecipue demonstratur. Sed quoniam haeretici nec Deum timentes neque poenas legum severitate huiusmodi hominibus denunciatas considerantes Diaboli opus perficiunt et quosdam simpliciorum decipientes sanctae Dei Catholicae et Apostolicae Ecclesiae conventicula et baptismata clam celebrant, pium existimavimus, per hoc edictum nostrum tales hortari, ut ab haeretico errore desistant nec aliorum animos fraude perdant, sed potius ad sanctam Dei Ecclesiam accedant, in qua recta fides colitur et omnes haereses cum auctoribus earum damnantur. Scire enim

1) Sic Cod. Coisl. Fabr. ὁσῶτος. 2) Sic Cod. Coisl. Apud Fabr. παρὰ deest. 3) Sic Fabr. Cod. Coisl. διαφερόντως. Basil. T. I.

μηδὲ τὰς ἐτίμων ψυχὰς δι' ἀπίστης ἀπολλύουσαι, ἀλλὰ μᾶλλον προσδραμεῖν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ τὰ ὁρθὰ πρεσβεύεται δόγματα καὶ πᾶσαι αἱ αἰρέσεις μετὰ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν ἀναθεματίζονται· γινώσκειν γὰρ ἅπαντας βουλόμεθα, ὡς, εἰ τοῦ λοιποῦ τινες εὐρεθῶσιν ἢ παρασυνάγοντες ἢ πρὸς αὐτοὺς συναγόμενοι, οὐκ ἔτι παντελῶς τούτων ἀνεξέμεθα, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἴκους, ἐνθα τι τοιοῦτον ἀμαρτάνεται, τῇ ἀγίᾳ προσκυρώσομεν ἐκκλησίᾳ· ταῖς δὲ παρασυνάγουσιν ἢ πρὸς αὐτοὺς συναγόμενοις τὸς ἐκ τῶν διατάξεων ποινὰς ἐπαχθῆναι πᾶσι τρόποις κελύομεν.

omnes volumus, si quidam in posterum reperti fuerint, qui congregaverint aut apud eos congregati fuerint, nos haec plane non amplius toleraturos, sed domos, in quibus tale quid commissum fuerit, sanctae Ecclesiae addicturos esse: iis vero, qui congregant, aut apud eos congregantur, poenas ex constitutionibus irrogari omni modo iubemus.

Τ Ω Ν Β Α Σ Ι Λ Ι Κ Ω Ν

BIBLION ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

BASILICORUM

LIBER II.

ΤΙΤΛΟΣ Α΄.

Περὶ δικαιοσύνης καὶ νόμου καὶ μακρῆς
συνηθείας.

L. 1. α'. Οὐλιαν. Ὁ νόμος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης ἀνό-
D. 1. 1. μισται· ἐστὶ γὰρ νόμος ^{mm)} τέχνη τοῦ καλοῦ καὶ ἴσου. διαίρεται δὲ εἰς δημόσιον καὶ ἰδιωτικόν. καὶ τὸ μὲν δημόσιον πρὸς ⁿ⁾ τὴν πολιτείαν ὁρᾷ καὶ συνίσταται ἐν ἱεροῦσι καὶ ἄρχουσι· τὸ δὲ ἰδιωτικὸν πρὸς τὸ ἐκάστῳ ^{o)} χρήσιμον. καὶ σύγκριται ἢ ἀπὸ φυσικοῦ νόμου ἢ ἀπὸ ^{p)} ἔθνικοῦ ἢ πολιτικοῦ. καὶ φυσικὸς μὲν ἐστὶ νόμος, ὅτινι πάντα τὰ ζῶα καὶ οὐκ ἄνθρωποι μόνον ^{q)} κέχρηται· ὡς ἡ τοῦ ἄρρενος καὶ ^{qq)} τοῦ θήλεος ^{r)} συνάρφεια καὶ ὁ τοκετὸς καὶ ἡ ἀναγωγή ^{rr)} τῶν παίδων.

περὶ δικαιοσύνης] Ἡ τῶν νόμων μελέτη δικαιοσύνης πέφυκεν ἀσκήσις· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἄλλο νόμον μάθησις, ἢ τέχνη τοῦ δικαίου. τὸ δὲ δίκαιον ἐκάστῳ γέμει τὸ ἴδιον. διὰ τοῦτο δεῖ τὸν περὶ νόμων μέλλοντα μαθεῖν καὶ περὶ δικαιοσύνης μαθεῖν πρότερον. ἐνθεν καὶ ὁ νομοθέτης περὶ δικαιοσύνης ἐπέγραψε πρώτον, εἶτα καὶ περὶ νόμου· ἢ γὰρ ἀπλῶς δικαιοσύνη καθολικώτερα τοῦ νόμου τυγχάνει ἢ μᾶλλον ἐστὶν αἴτια καὶ μητέρα τῶν νόμων. ὁ δὲ νόμος πάλιν τῆς συνηθείας εἰκότως προέταται· τὰ γὰρ ἔγγραφα νόμιμα τῶν ἀγράφων προτιμώτερα. νόμος δὲ καὶ συνήθεια τούτῳ διαφέρουσι μόνον, τῷ τὸν μὲν νόμον ἔθος ἔγγραφον τυγχάνειν, τὸ δὲ ἔθος νόμον ἀγράφον.

Δικαιοσύνη δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ ἴσου καὶ τοῦ καλοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ διανέμησις. ὁ δὲ νόμος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ γέμει, τὸ μερῶν, πάντως ἀνώμαστα, ὥστε παρανομοῦσθαι ἀπὸ τοῦ μερισμοῦ τῆς δικαιοσύνης.

Διαιρεῖται δὲ ὁ νόμος εἰς δημόσιον καὶ εἰς ἰδιωτικόν· τὸ δὲ ἰδιωτικὸν εἰς φυσικόν, ἔθνικόν καὶ πολιτικόν· ὅλον γὰρ

TITULUS I.

De iustitia et iure et longa consue-
tudine.

I. Ulpian. Ius a iustitia appellatum est: est enim ius ars boni et aequi. dividitur autem in publicum et privatum. et publicum quidem ad rem publicam spectat et consistit in sacerdotibus et magistratibus: privatum autem ad singulorum utilitatem. et collectum est vel ex iure naturali vel gentium vel civili. et naturale quidem ius est, quo omnia animalia, non homines soli utuntur: veluti maris et feminae coniunctio et liberorum procreatio et educatio.

a iustitia] Legum studium iustitiae professio est: nihil enim aliud est legum disciplina, quam ars iustitiae. iustum autem suum cuique tribuit: propterea iuri operam daturum iustitiam prius discere oportet. unde etiam Iurisconsultus de iustitia prius titulum inscripsit, postea etiam de iure: iustitia enim per se latior est, quam ius vel potius causa et mater legum est. Rursus autem ius ante consuetudinem merito positum est: iura enim scripta iuribus non scriptis sunt praestantiora. Lex autem et consuetudo eatenus tantum differunt, quod lex sit consuetudo scripta: consuetudo autem lex non scripta.

Iustitia autem est aequi et boni pro cuiusque dignitate distributio. νόμος autem et ipse a γέμει, tribuo, omnino nominatus est, ut a distributione iustitiae appellatus fuerit.

Dividitur autem ius in publicum et in privatum: privatum autem in naturale, gentium et civile: totum enim

m) Deest in Cod. Coisl. Ceterum notandum, in eodem Codice tam nomina ICtorum fragmentis praefixa, quam scholia ad hunc titulum prorsus deesse, quam Fabrotus utraque habeat. Theod. totum titulum habet usque ad cap. 41. § 1. quo finit eum. mm) νόμος deest in Syn. n) πρὸς deest in Cod. Coisl. et Theod. et Syn. Habet illud Fabr. o) Ita Fabr. Cod. Coisl. ἐκάστου. uti et Theod. et Syn. p) Deest in Cod. Coisl. et Theod. et Syn. Fabr. habet. q) Sic Cod. Coisl. et Theod. et Syn. melius, quam Fabr. μόνον. qq) Theod. et Syn. add. ἡ. r) Theod. θήλεος, ut et Syn. rr) Cod. Coisl. ἀγωγή. Bene Fabr. ἀναγωγή. Theod. ἡ ἀναγωγή. uti et Syn.

τεχνίον ο νόμος εἰς ταῦτα τὰ μέρη διαμερεῖται, εἰς δημόσιον, ὅπερ οἱ Ῥωμαῖοι κοινὸν λέγουσι, καὶ εἰς ἰδιωτικόν, τὸ καὶ πρῖβιον. καὶ δημόσιον μέρος ἐστὶ τοῦ νόμου, ὅπερ εἰς κοινὴν κοινήτην καὶ χωρισμῶς ἀποβλέπει, ὡς ὁ Ῥέγιος νόμος, ὅστις πρῶτον περὶ βασιλείας ἐνομοθέτησεν καὶ ζῆτει Ἰνστιτ. βιβ. α'. δημόσιοι δὲ κικένοι τῶν νόμων καὶ πρὸς κοινὴν κατάστασιν τῶν Ῥωμαίων ὄντες, ὅσοι περὶ χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ ἱερέων καὶ διακόνων, ὡς βιβ. α'. τίτ. α'. νεοῦ ὁλξ.

Ἰστί δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὡς περὶ μὲν τῆς ἀπλῶς δικαιοσύνης φυσικῆς τις γνώσις ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τοῦτο μάλιστα τοῖς ἐξέφρονι· τὸ γὰρ μὴ βλέπειν ἄλλον τῆς δικαιοσύνης ὄν ἐκ φύσεως τοῖς ἀνθρώποις γνωρίζεται ἀγαθόν, ὅτι μὴ αὐτοὶ πρὸ ἑτέρων βλέπτεσθαι θέλουσιν.

Τὸ δὲ ἰδιῶς χρησίμον τεχνίον διαμερεῖται· διείλεται γὰρ ἢ ἐξ ὧν ἡ φύσις προέβηκεν ἢ ἐξ ὧν καὶ ἑαυτοὺς ἐφεύρωσκον οἱ ἄνθρωποι ἢ ἐξ ὧν ἐκαστὴ πολιτεία διορίσεν *).

τέχνη τοῦ καλοῦ] Ἄξιον ἐρωτᾶσθαι, τίος χάριν τέχνην ὁ νομοθέτης τὸν νόμον ἐκάλεσε; καὶ φησὶν ὁ Πατρίος, καλὸς ἴσα καὶ οὐκ ἔξω τοῦ δέοντος. τῇ γὰρ ὁμοθυμῆς φύσῃ τῆς τέχνης, ὡς οὐδὲς, οὐ μόνον τὴν λογικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν χαλκευτικὴν ὀνομάζομεν. ὅμως ὀριζόμενοι ταύτην οὕτω λέγομεν· τέχνη ἐστὶ σύστημα ἐγκυριαστικῶν οὐκ ἐγγυριαστικῶν πρὸς τι τέλος ἀνηρηστων τῶν ἐν τῷ βίῳ. ὁ δὲ νόμος ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ὑποθέσεων παρεμπιπτούσων συνέστη γυαφισίων καὶ ὑποκλιθεῖσιν διὰ τὸ ἀνηρηστων τούτων. καλὸς ἴσα, ὡς εἴρηται, τέχνην αὐτῶν) ἐκάλεσεν.

ἀναγωγή τῶν παιδῶν] Τί δηλοῖ τὸ εἰπεῖν ἀναγωγή, εἴρηται βιβ. γ'. τίτ. α'. διγ. καὶ θεμ. τέλευτ. ζητ. βιβ. μδ. τίτ. ιδ'. καὶ βιβ. α'. τίτ. β'. κεφ. ια'. καὶ βιβ. ξ'. τίτ. ις'. κεφ. γ'.

β'. Πομπ. ⁴⁾ Τοῦ ἐθνικοῦ δὲ νόμου ἐστὶν ἡ περὶ τὸ θεῖον θερησκεία καὶ τὸ πείθεσθαι γονεῦσι καὶ πατρίδι.

θερησκεία] Ὁ μὲν φυσικὸς νόμος καὶ κατὰ τῶν ἀλόγων ἐπεκτείνεται ζῶσιν, ὁ δὲ ἐθνικὸς νόμος πρὸς ἀνθρώποις μόνους κρατεῖ καὶ πολιτεύεται καὶ τοῦτο διαφέρει τοῦ φυσικοῦ καὶ εἰ κοινῶς τῷ φυσικῷ, ὡς περὶ γὰρ ἐκ φύσεως τοῖς ἀνθρώποις ἡ περὶ τὸ θεῖον θερησκεία ἐγκατεστησεται καὶ ἡ τιμὴ τῶν γονέων καὶ ἡ φιλόπατρις διάθεσις. Τὸ πείθεσθαι δὲ μὴ τῆς ὑπεξουσιότητος δίκαιον ὑπολόγησις, ὅπερ ἔχουσιν οἱ πατέρες κατὰ τῶν παιδῶν, ἢ τοῦ προσπορίζεσθαι αὐτοῖς· τοῦτο γὰρ τοῦ πολιτικοῦ νομίμου ἐστίν. Ἄλλως τε οὐ πατρώσιν εἶπεν, ἀλλὰ γονεῦσι. τῷ δὲ τῶν γονέων ὀνομαζομένη περὶ θερησκεία, πατήρ, πάππος, πρόπαππος, μήτηρ καὶ μίμηρ.

γ'. Φλοσ. Καὶ τὸ ἀποθεῖσθαι ⁴⁾ τὴν ἐπιμετρομένη βίαν ἢ ἔβριον ⁵⁾. ὅσα γὰρ τις εἰς ⁶⁾ φυλακὴν τοῦ ἰδίου σώματος ποιεῖ, νομίμως ποιεῖ.

βίαν] Φησὶ βιβ. ι'. τίτ. β'. ἔξεστι βίαν τὴν βίαν ἀποθεῖσθαι, καὶ ἅπλη οὐκίος· καὶ βιβ. γ'. τίτ. γ'. καὶ φησὶ τὸ δ'. κεφ. τοῦ γ'. τίτ. τοῦ ξ'. βιβ. ὁ μὴ ἐναντιωθῆ σοι, ὅτι φυσικὸς ἐφέται τοῖς κινδυνεύουσιν ἐναντίως ἐκδικεῖν· εἶπε μὲν ἐναντιοῦσθαι τοῦ ἐθνικοῦ νομίμου ὄν, ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἐναντίον, διότι ὁ ἐθνικὸς νόμος καταχρηστικὸς καλεῖται φυσικὸς. καὶ ἀναγρῶδι Ἰνστιτ. α'. τίτ. α'. τὸ αὐτὸ φησὶ καὶ τὸ γ'. θέμα τοῦ μῆ. κεφ. καὶ τίτ. ι'.

δ'. Οὐλπ. Καὶ τὴν ἐλευθερίαν ὁ ἐθνικὸς εἰσρηγήσατο ⁷⁾ νόμος· πάντως γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἢ φύσις ἐλευθέρους προήγαγεν.

ε'. Ἐρομογ. Καὶ τὰ συναλλάγματα καὶ αἱ ἐνοχαὶ πάντα σχεδὸν τοῦ ἐθνικοῦ ἐστὶ· τινὰ δὲ καὶ ὁ πολιτικὸς ἐφεῖρεν ⁸⁾, ὡς τὴν ⁹⁾ ἀγωγήν τὴν μετατιθεῖσιν παλαιῶν γούσι εἰς καινὸν ¹⁰⁾ καὶ τὴν περὶ ἐμφυτεύσεως.

ς'. Οὐλπ. Τὸ δὲ πολιτικὸν νόμιμον οὔτε τελείως ἀπάδει τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ, οὔτε τελείως ἀντοῖς ἐπέται. καὶ ἐστὶν ἢ ἔγγραφον ἢ ἄγραφον ¹¹⁾.

ius in has partes dividitur, in id, quod Romani publicum appellant, et privatum. et publicum pars est iuris, quod ad commune decus et utilitatem spectat, ut lex Regia, quae primum de imperio sanxit: et quae Institut. libr. I. Publica vero et illa iura sunt, quae ad communem Romanorum statum spectant, quales sunt leges de consecratione episcoporum et sacerdotum et diaconorum, ut libr. I. tit. I. Nov. 137.

Etiam hoc notandum est, iustitiae simpliciter sumtae naturalem quandam notionem hominibus inesse et id maxime prudentibus: nam cum neminem laedere iustitiae proprium sit, hoc a natura insitum hominibus bonum esse dignoscitur, quia neque nos ipsi ab aliis laedi volumus.

Quod autem singulis utile est, tripartitum est: collectum enim est ex his, quae natura praecepit, vel ex his, quae homines per se introduxerunt, vel ex his, quae civitas quaelibet constituit.

ars boni] Merito quaeritur, qua de causa artem Iuriconsultus ius appellaverit? et ait Patzsch, bene et convenienter id factum: nam aequivoca artis appellatione, ut scis, non solum artem logicam, sed etiam fabrilem et aerariam nominamus. Tamen definiens eam ita dicimus: ars est collectio comprehensionum commedatarum ad finem quandam vitae utilem. Ius autem ex multis et diversis causis ex facto contingentibus constat, quae scriptae et in titulos redactae sunt propter eorum utilitatem. Recte igitur, ut dictum est, ius artem vocavit.

liberorum education] Quid significet verbum educatio, dictum est lib. 33. tit. 1. dig. et them. ult. quaere lib. 44. tit. 14. et lib. 1. tit. 2 cap. 11. et lib. 60. tit. 17. cap. 3.

II. Pomp. Ex iure gentium est erga Deum religio et obedientia erga parentes et patriam.

L. 2. D. 1.1.

religio] Ius quidem naturale ad bruta quoque animalia extenditur. Ius autem gentium inter homines solum obtinet et versatur: et in eo a iure naturali differt, etiamsi cum iure naturali communia quaedam habeat: a natura enim quasi insita hominibus est erga Deum religio et parentum reverentia et patriae amor. Obedientiam autem ne de iure potestatis accipias, quod patres in liberos habent, vel de eo, quod parentibus acquiritur: hoc enim iuris civilis est. Sed neque patribus dixit, sed parentibus: parentum autem nomine quingue personae continentur, pater, avus, abavus, mater et avia.

III. Florent. Et ut vim et iniuriam illatam repellamus: nam quae quis ad tutelam corporis sui facit, iure facit.

L. 3. D. 1.1.

vim] Lib. 10. tit. 2. dicitur, vim vi repellere licere, et arma armis: et lib. 50. tit. 3. et cap. 4. tit. 3. libr. 60. dicitur, quod tibi ne repugnare videatur, naturaliter permissum esse periclitantibus, se ipsos defendere: videtur hoc quidem repugnare, cum ex iure gentium sit, sed contrarium non est, quia ius gentium abusive naturale appellatur. Et lege Institut. I. tit. 1. Idem dicitur thema 3. cap. 48. et tit. 10.

IV. Ulp. Etiam manumissionem ius gentium introduxit: omnes enim ab initio liberos natura produxit.

L. 4. D. 1.1.

V. Hermog. Et contractus et obligationes fere omnes iuris gentium sunt: quasdam etiam ius civile invenit: ut actionem, quae vetus debitum in novum transfert et actionem de emphyteusi.

L. 5. D. 1.1.

VI. Ulp. Civile autem ius neque in totum recedit a iure naturali et gentium, neque per omnia ea acquiritur. et vel scriptum vel non scriptum est.

L. 6. D. 1.1.

s) Fabr. διορίσεν. t) Fabr. ἀείν. Sed legendum αὐτῶν, quia pertinet ad νόμος. tt) Totum caput habet Theod. u) Ita Cod. Coisl. Fabr. ἀποθεῖσθαι, uti et Theod. qui totum habet. v) Sic Cod. Coisl. Fabr. τὴν ἐπιμετρομένην ἔβριον. Theod. καὶ ἔβριον. uti et Syn. w) Theod. πρὸς. x) Theod. εἰσῆγαγε, et in fine προήγαγεν. Syn. προήγαγε. y) Syn. ἔφευρεν. z) Theod. ἀδή. Aitavir. haud dubie legendum ἀντοῖς. **) Syn. κενόν. Sed Leuncl. in marg. emendat recte καινόν. w) Sic Fabr. et Theod. qui tamen prius ἢ omittit. Cod. Coisl. et Syn. ἔγγραφος ἢ ἄγραφος.

L. 7. ζ. *Παι.* *) *Εις ἡχθρη δὲ ἢ ἀπὸ τοῦ* **) *δωδεκα-*
Δ. 1. 1. *δέλλου γ) ἢ τῶν τοῦ δήμου γγ) δογμάτων ἢ τῶν τῆς*
συγκλήτου Θεμισμάτων ἢ βασιλικῶν δογμάτων ἢ τῆς
αὐθεντίας τῶν σοφῶν.

L. 8. η'. *2)* *Μαρζιαν.* *Καὶ τὸ πραιτώριον α) νόμιμον*
Δ. 1. 1. *ζῶσα φωνὴ τοῦ πολιτικοῦ ἐστὶ.*

L. 9. θ'. *Γαι.* *β)* *Πολιτικὸν νόμιμον ἐστὶν γ), ὅπερ ἐκά-*
Δ. 1. 1. *στη ἢ cc) πόλις ἐαυτῇ ὁρίζει καὶ ἐστὶν αὐτῆς ἰδικόν.*

L. 10. ι. *Οὐλπ.* *δ)* *Δικαιοσύνη ἐστὶ σταθιρὰ ε) βούλη-*
Δ. 1. 1. *σις καὶ διηνεκής ς) ἐκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπονέμουσα δί-*
καιον. α'. β) *Μαραγγέλιμα δὲ τοῦ β) νόμιον τὸ κο-*
σμίως ἔχῃν, ἄλλον μὴ βλάπτειν, ἐκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπο-
νέμειν. β'. 1) *Σοφία δὲ νόμον τὸ εἰδέναι τὰ θεῖα καὶ τὰ*
ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικο.

σταθιρὰ βούλησις] Ὅριζει τὴν δικαιοσύνην σταθι-
ρῶν καὶ διηνεκή βούλησιν ἐκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπονέμουσαν στα-
θιρῶν δὲ φησὶ τὴν δικαιοσύνην ὅν γὰρ οἰκονομικὸν τι δί-
καιον ἐπαγγέλλεται, σήμερον μὲν χρησίμον, αὔριον δὲ μὴ. τὸ
γὰρ ἐκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπονέμειν, οἷον τὸ τὴν προσήκουσαν τιμὴν
τοῖς γονεῦσιν ἀποδοῦναι τοὺς παῖδας, τὸ ἀποδοῦναι τὸ ὀφει-
λόμενον πᾶν, τοῖς ἀδικηθεῖσι θεράσκειν τὴν ζημίαν, ταῦτα
οἷον ἐν τῷδε μὲν τῷ καιρῷ εἶναι ἀγαθὰ, ἐν τῷδε τοῖνκαπίον,
ἀλλ' ἀνὲ ὥσαντος καὶ διηνεκῶς ἀγαθὰ τυγχάνουσιν.

μαραγγέλιμα τοῦ νόμου] Βουλούμενος ὁ νομοθέ-
της δεῖξαι, ὡς οὐδὲν ἄλλο νόμος ἢ δικαιοσύνη καὶ ὡς ἡ δικαιο-
σύνη νόμος ἐστὶν ἐς ταῦτόν, συνέταξον τὸν τε νόμον καὶ τὴν δι-
καιοσύνην, εὐθὺς τὰ τοῦ νόμου φησὶ μαραγγέλιμα, μονορουχὴ
λέγων οὕτως, ὡς ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ νόμος ταῦτόν καὶ τὰ τοῦ
ἑὸς εἰσι μαραγγέλιμα ἀμφοτέρων. τὸ κοσμίως ἔχῃν καὶ ἐν
ἄλλοις μὲν μυσίως πολιτεύεται, ἐξαιρέτως δὲ καὶ ἐν οἷς βού-
λεται μὴ ἀθέμιτον γινεῖν τοὺς ἀνθρώπους. ὡς βιβ. κη'. τι. α'. κεφ. μβ.
ἔθιμι φησὶν ἐν τοῖς γάμοις τὸ εὐπροσπεῖς καὶ σεμνὸν
καὶ φησὶ δίκαιον σκοποῦμεν. καὶ ὡς τὸ ξ'. βιβ. τι. κη'. ἐστὶ
δὲ παραβλήτω νόμον τοῦ μὴ κλέπτειν, μὴ μοιχεύειν.

δίκαιον καὶ τὸ ἄδικο] Ὅ γὰρ σοφὸς περὶ τοὺς νό-
μους οἶδε μὲν, ὅτι τὰ θεῖα σεβασμάτος εἰσὶν ἄξια καὶ οὐτε
ποιοῦνται ἢ δωροῦνται ἢ κοινοῦνται καὶ ἀνάγκη βιβ. θ'. τι. α'. κεφ. κβ. καὶ βιβ. μγ'. τι. α'. κεφ. πγ'. καὶ τὰ ἀν-
θρώπινα ὅσα ὑποκίετται ἐκπορεύει καὶ ἀδελφῶς συναλλάσσει. ὡς
αὐτῶς γινώσκει καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικο.

L. 11. ια'. *Παῦλ.* *κ)* *Δίκαιον λέγεται καὶ τὸ ἀεὶ καλὸν*
Δ. 1. 1. *καὶ δίκαιον, ὡς τὸ φυσικὸν νόμιμον λέγεται δίκαιον καὶ*
τὸ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ πόλει ἢ τοῖς πλείοσι χρησίμον ἔν κκ),
(ὡς τὸ δίκαιον τὸ λ) πολιτικόν. λέγεται δίκαιον καὶ ἡ τοῦ
ἄρχοντος ψήφος, κἂν παράνομος εἴη, καὶ ἰ τόπος, ἐν
ᾧ δικαιοδοτεῖ, σωζομένης τῆς μεγαλειότητος τῆς ἀρ-
χῆς καὶ τοῦ ἔθους τῶν πατέρων.

L. 12. ιβ'. *Μαρζιαν.* *λέγεται δίκαιον καὶ ἐπὶ ἀρχιστείας*
Δ. 1. 1. *καὶ συγγενείας η)).*

L. 1. ιγ'. *Παπιαν.* *Νόμος ἐστὶ κοινὸν παράγγελμα, φρο-*
Δ. 1. 3. *νίμων ἀνδρῶν δόγμα, ἐκουσίον καὶ ἀκουσίον ἀμαρτη-*
μάτων ἐπιστροφῆ, πᾶσιως συνθήκη κοινή.
ἐ κ ο υ ο ἰ ω ς] Οὐ μόνον τῶν ἐκουσίων, ἀλλὰ καὶ τῶν
ἀκουσίων ἀμαρτημάτων, ὡς βιβ. ξ'. τι. α'. καὶ βιβ. θ'. τι. β'. καὶ ξ'. τι. γ'. καὶ τὸν ἐκουσίως φρονέοντα ὃ δὲ σικάρ-
εις τιμωρεῖται β. μγ'. διγ. τ. η'. καὶ ὃ ἕμνας λίθον ἐν ὁδῷ
κολάζεται.

L. 2. Δ. 1. 3. ιδ'. *Μαρζιαν.* *Ἔστι δὲ καὶ θεῖον εἶδημα.*
θεῖον εἶδημα] Ὅ μὲν παρ' Ἕλλησι θανατοζόμενος Δη-
μοσθένης ὁ φήτωρ οὕτως ὁρίζει τὸν νόμον. ὃ μὲντοι Χρύσιπ-
πος ὁ φιλόσοφος ἀκροατῆς ὢν σοφίας παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς οὐ-

VII. Pap. *Introductum autem est aut lege XII*
Tabularum aut plebiscitis aut Senatus consultis aut
placitis principum aut auctoritate prudentium.

VIII. Marcian. *Et ius praetorium viva vox iuris*
civilis est.

IX. Gai. *Ius civile est, quod quaeque civitas*
sibi ipsi constituit et ipsius proprium est.

X. Ulp. *Iustitia est constans et perpetua volun-*
tas cuique suum ius tribuens. 1. Praecepta autem iu-
ris sunt honeste vivere, alterum non laedere, cuique
suum tribuere. 2. Iurisprudentia autem est rerum
divinarum et humanarum, iusti iniustique scientia.

constans voluntas] Iustitiam definit constantem
et perpetuam voluntatem, cuique suum tribuentem: con-
stantem autem dicit iustitiam: non enim ius quoddam
distributivum promittitur, hodie quidem utile, cras non
item: nam suum cuique tribuere, verbi gratia, liberos
parentibus debitum honorem reddere, quodcumque debi-
tum persolvere, damnum laesis sarcire, haec non hoc
quidem tempore bona sunt, illo autem non, sed semper
eodem modo et perpetuo bona sunt.

praecepta iuris] Cum Iurisconsultus docere
vellet, ius nihil aliud esse, quam iustitiam et iustitiam
et ius idem esse, coniungens ius et iustitiam, statim
praecepta iuris proponit, his fere verbis utens, quasi iu-
stitia et ius idem sint et praecepta unius alterius etiam
sint. Honeste vivere in aliis innumeris versatur, maxi-
me autem, in quibus vetat, ne homines iniustus nuptias
contrahant, ut lib. 28. tit. 1. cap. 42. ubi ait: in nuptiis
decorum et honestum et natura aequum spectamus. et
ut lib. 60. tit. 38. est autem praeceptum iuris, non ad-
mittere furtum et adulterium.

iusti iniustique] Nam iuris peritus novit qui-
dem, sacra veneratione esse digna et neque vendi, neque
donari, aut in usum profanum transferri. et lege lib. 9.
tit. 1. cap. 21. et lib. 43. tit. 1. cap. 83. et quae humani
iuris sunt, quaeque alienationi subiacent, licenter etiam
permutat. Eodem modo scit et bonum et iustum et iniustum.

XI. Paul. *Ius dicitur et quod semper bonum et*
iustum est, ut ius naturale: dicitur ius et quod omni-
bus in civitate aut pluribus utile est, ut ius contra.
Ius etiam dicitur magistratus decretum, licet contra
leges sit, et locus, in quo ius reddit, salva maiestate
imperii et salvo more maiorum.

XII. Marcian. *Ius etiam dicitur de affinitate et*
cognitione.

XIII. Papian. *Lex est commune praeceptum, virorum*
prudentium consultum, delictorum voluntariorum et non
voluntariorum coercitio, communis civitatis sponsio.

voluntariorum] Non solum voluntariorum, sed
etiam non voluntariorum delictorum, ut lib. 60. tit. 1.
et lib. 9. tit. 2. et 60. tit. 3. et eum, qui sponte occidit,
lex de sicariis coeret, libr. 48. Dig. tit. 8. et qui lapidem
proiecit in via, punitur.

XIV. Marcian. *Est autem et inventum divinum.*
inventum divinum] Demosthenes quidem ora-
tor, quem Graeci admirati sunt, ita legem definit: Chry-
sippus tamen philosophus summae sapientiae apud Stoi-

*) ζ. deest in Cod. Coisl. xx) τοῦ deest in Syn. γ) Cod. Coisl. δωδεκαδέλτων. Theod. δωδεκίτου δέλλου. γγ) Syn. δημοσίων, et postea τῶν βασιλ. δογματι. z) η'. deest in Cod. Coisl. a) Sic Fabr. Cod. Coisl. πραιτώριον. b) Cod. Coisl. pro θ'. habet ζ. c) Cod. Coisl. addit καὶ. Theod. et Syn. πολιτικὸν ἐστὶ νόμιμον, καὶ ὅπερ. cc) deest ἢ apud Theod. et in Syn. d) Cod. Coisl. pro ε'. habet η'. e) Sic Fabr. Cod. Coisl. σταθερά. f) Cod. Coisl. et Theod. et Syn. post διηνεκής addit βούλησις. Theod. διηνεκής. g) α'. deest in Cod. Coisl. habet Fabr. h) τοῦ deest in Cod. Coisl. habet Fabr. i) β'. deest in Cod. Coisl. habet Fabr. k) Cod. Coisl. θ'. kk) ὄν deest apud Theod. l) τὸ in Syn. deest. ll) Sic Fabr. Cod. Coisl. συγγενείας καὶ ἀρχιστείας. Theod. καὶ τὸ ἐπὶ συγγ. καὶ ἀρχ. m) Cod. Coisl. ι'.

ως προσημαίεσθε περὶ νόμου· ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων πραγμαίων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἀγορεύειν καὶ ἡγεμονεῖν· καὶ κατὰ τοῦτο κανὼν εἶναι δικαίων τε καὶ ἀδίκων· καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν, προσταξιακῶν μὲν, ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικῶν δὲ, ὧν οὐ ποιητέον· ὁ γὰρ νόμος παραγγέλλει μὲν γίνεσθαι τὸ καλόν, ἀπαγορεύει δὲ γίνεσθαι τὸ αἰσχρὸν, καὶ κατὰ τοῦτο ἡγεμών ἐστὶ τῶν αἰσχρῶν. ἔστι δὲ κατὰ τινὰς ὁ νόμος κοινή πόλεως συνθήκη ἢ τοῦ χωδαίου δήμου.

ιέ. Πόμπ. Τὸν νόμον ἀπὸ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ ^{mm)} πλείστον συμβαινόντων, οὐ μὲν τῶν σπανίως ⁿ⁾ εἰσάγεσθαι δεῖ ⁿⁿ⁾.

πλείστον συμβαινόντων] Οἷον ἐν τῷ ζ. βιβ. φησὶν, οἱ, εἰ ἐτελευτήσῃ τις, παῖδα ζῶντα καὶ κροσσουμένον ἔγκλον καταλείπων, ὁ παῖς ὁ ἐν φύσει ὧν μήπω τῆς αὐτοῦ μητρὸς γεννησάσης, τοὺς κροσσῶτας τέτατον μέρος ἀπαιτήσῃ τῶν κροσσῶ· εἰκὸς γὰρ ἐστὶ, γεννησά τρεῖς παῖδας τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Συμβαίνει δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, τὸν ἄνδρα ἐν ἀπορίᾳ γυναικὸς τὰ κλητὰ τῆς προικῆς ἢ ὑποτίθεσθαι ἢ ἄλλω τρόπῳ δίδόναι καὶ μὴ ἔχειν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ διαζυγίου ἀποδοῦναι πρὸς τὴν γυναῖκα, νόμον ἔθετο, ὥστε μὴ κατακηρῆναισθαι τὸν ἄνδρα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ διαζυγίου, μηδὲ ἀναγκάσεισθαι δίδόναι ἀπετελευθέν τὰ κλητὰ· ἀλλὰ μετ' ἐπινοῦν. καὶ τοῦτον τὸν νόμον γενικῶς ἔθετο καὶ καθόλου. εἰ γοῦν ἴσως εἰρεθείη τις ἀγὼν ὑπότροφος ὧν ἐν τῷ τοῦ διαζυγίου καιρῷ καὶ τὰ κλητὰ τῆς προικῆς παρ' ἐαυτῷ ἔχων, οὐκ ἀναγκασθήσεται ἀποδοῦναι ἀπετελευθέν. οὐδὲ παραβιθῆσεται ὁ καθόλου νόμος ἀπὸ τοῦ δυναμένου συμβῆναι ἐν θέματι· τὸν αὐτὸν γὰρ μᾶλλον παραβαίνει ὁ νομοθέτης τὸ ἀναξ ἢ δις συμβῆναι.

Ἐν μὲν τῷ γ. κεφ. τοῦ β. τιτ. τοῦ μβ. βιβ. εἰρήσεις τὸν νομοθέτην λέγοντα, ὅτι καὶ ἐπὶ ἅμα ἐτέθησαν, ὧν ὁ εἰς ἐξ ἐπιτακτικῶς μετὰ μ. ἡμέρας· ἀλλ' ὁμοῦς ἐπιτακτικῶς γαστρὸς τεκεῖν ὁ ἐν φύσει εἰς τὸ δ. κληρονομεῖ· πολλὰς γὰρ τρεῖς γεννῶνται.

ιζ. Κέλσ. Οὐδὲ ἀπὸ τῶν δυναμένων ἐν ἐνὶ συμβῆναι θέματι ο).

ιζ. Παῦλ. Παραβαίνουσι γὰρ οἱ νομοθέται τὸ ἀναξ ἢ δις ^{oo)} συμβῆναι καὶ οὐκ ἀξιοῦσι νομοθετήσαι περὶ αὐτοῦ ^{p)}.

ιη. Μοδεστίν. Ἀρετὴ ^{pp)} νόμον καὶ δύναμις τὸ κελύειν τρέφεσθαι παρὰ τῶν πατέρων τοὺς παῖδας καὶ τοὺς πατέρας παρὰ τῶν παίδων· τὸ κωλύειν γίνεσθαι φόνους ἢ ^{q)} ἀρπάζεσθαι ἢ ἑτερόν τι πλημμέλημα· τὸ ἐπιτρέπειν τιὸ διατίθεσθαι καὶ συναλλάσσειν· τὸ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἡμαρτηκότας.

ιθ. Οὐλπ. Οὐ περὶ τοῦ ^{qq)} καθ' ἕκαστον, ἀλλὰ κοινῶς οἱ νόμοι τίθενται.

κ. Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἡ σύγκλητος νομοθετεῖ.

κα. Οὐ πάντα τὰ θέματα περιλαμβάνει ὁ νόμος, ἀλλὰ τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον συμβαινόντα.

ἐπὶ τὸ πλείστον] Οὔτε νόμοι, οὔτε δόγματα συγκλήτου δύναται οὕτω γράφεσθαι, ὥστε τὰ οἰκείωτα συμβησόμενα θέματα περιέχεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖ τῷ νόμῳ τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον συμβαινόντα περιέχεσθαι.

κβ. Τὰ ἐν πρώτοις νομοθετούμενα τὸν βασιλεῖα δεῖ ἐξημερεύειν ^{r)}, εἰ ἀμφίβολόν τι ἔχει.

κγ. Ἐκ τῶν ὁμοίων τέμνεσθαι δεῖ τὰ περὶ ὧν οὐ κέεται νόμος.

κδ. Παῦλ. Τὸ δὲ παρὰ κανόνας εἰσδεχθὲν οὐκ ἔλκεται ^{rr)} πρὸς ὑπόδειγμα.

κε. Οὐλπ. Οὔτε δὲ φυλάττομεν ^{s)} ἐπὶ τοῖς παρὰ κανόνας εἰσαρχεῖσθαι ^{t)} τὸν λογισμὸν τοῦ νόμου.

cas sic incipit librum περὶ νόμου: Lex est omnium rerum divinarum et humanarum regina. Oportet autem eam praesidem esse bonorum et malorum, et principem ac ducentem: et per hoc regulam esse iustorum et iniustorum et eorum, qui natura ad civilem societatem nati sunt, praecipientem ea, quae fieri debent, prohibentem autem ea, quae fieri non debent: lex enim, quod bonum est, fieri iubet, prohibet autem, quominus, quod turpe est, fiat: et per hoc malorum praeses est. Est autem secundum quosdam lex communis civitatis sponsio, id est, populi.

XV. Pomp. Iura ex his, quae ut plurimum, non ^{L. 3.} quae raro accidunt, constitui oportet. ^{D. I. 3.}

quae ut plurimum accidunt] Verbi gratia, libr. 7. ait: Si quis decesserit relicto filio vivo et uxore praegnanter, filius, qui in rebus humanis est, antequam mater eius peperit, a debitoribus quartam debiti partem petit: probabile enim est, matrem eius tergeminos edituram.

Ut plurimum autem accidit, ut vir ad inopiam redactus res mobiles dotis vel pignori det vel alio modo alienet, ut nec divortii tempore mulieri eas reddere possit. Lex lata est, ne urgeretur vir tempore divortii et confestim res mobiles dare compelleretur: sed post annum. Et hanc legem generaliter tulit et in commune. Si quis igitur forte vir reperiat, qui tempore divortii locuples sit et res mobiles dotis apud se habeat, non cogetur, confestim restituere. Neque lex generalis violabitur ex eo, quod uno casu accidere potest: per contrarium enim potius legislator praetermittit, quod semel aut iterum accidit.

In cap. quidem 3. tit. 2. libr. 42. invenies Iurisconsultum referentem, etiam septem simul editos esse, eorumque unum ex superfœtatione post XL. dies. Sed tamen, quamdiu nasci speratur postumus, is, qui in rebus humanis est, ex quarta parte heres est: saepe enim tres nascuntur.

XVI. Cels. Neque ex his, quae uno casu accidere ^{L. 4.} possunt. ^{D. I. 3.}

XVII. Paul. Praetermittunt enim leges, quod ^{L. 6.} semel aut iterum accidit, et non dignantur de eo ^{D. I. 3.} legem ferre.

XVIII. Modestin. Virtus legis ac potestas est im- ^{L. 7.} perare, ut a parentibus liberi et parentes a liberis ^{D. I. 3.} alantur: prohibere, quominus caedes aut rapinae aut aliud quoddam delictum fiant: permittere, ut quidam testentur et contrahant: punire delinquentes.

XIX. Ulp. Iura non de singulis, sed generaliter ^{L. 8. D. I. 3.} constituuntur.

XX. Eiusdem. Etiam Senatus ius facit. ^{L. 9. D. I. 3.}

XXI. Non omnes casus lex comprehendit, sed ^{L. 10.} ea, quae plerumque accidunt. ^{D. I. 3.}

plerumque] Neque leges, neque Senatusconsulta ita scribi possunt, ut omnes casus, qui quandoque acciderint, comprehendantur, sed sufficit, lege ea, quae plerumque accidunt, contineri.

XXII. Quae primo constituuntur, si ambiguum ^{L. 11.} quoddam habent, Principem interpretari oportet. ^{D. I. 3.}

XXIII. Ex similibus decidi oportet ea, de quibus ^{L. 12.} lex lata non est. ^{D. I. 3.}

XXIV. Paul. Quod contra regulas receptum est, ^{L. 14.} non trahitur in exemplum. ^{D. I. 3.}

XXV. Ulp. Neque vero in iis, quae contra regu- ^{L. 15.} las introducta sunt, rationem iuris servamus. ^{D. I. 3.}

mm) Theod. τὸ omittit. In Syn. ἀπὸ τῶν deest, sed Lennel. in marg. addidit. n) Sic Cod. Coisl. et Theod. et Syn. Fabr. σπανίων. nn) Theod. χορή pro δεῖ. o) Ita Cod. Coisl. et Theod. Fabr. δυναμένων ἐνὶ συμβῆναι, uti et Syn. oo) Hactenus in Syn. p) Sic Fabr. Cod. Coisl. et Theod. περὶ αὐτοῦ νομοθετήσαι. pp) Theod. brevius ita: ἀρετὴ νόμον τὸ κελύειν, τὸ κωλύειν, τὸ ἐπιτρέπειν, τὸ τιμωρεῖσθαι. Sic et Syn. q) Sic Cod. Coisl. Apud Fabr. ἢ deest. qq) Theod. et Syn. id. r) Hactenus Theod. et Syn. hoc caput habet. Reliqua desunt. rr) Sic Cod. Coisl. et Theod. Fabr. ἔλκεται. s) Sic Cod. Coisl. et Theod. Fabr. οὔτε φυλάττομεν. t) Sic Fabr. et Theod. Cod. Coisl. εἰσδεχθεῖσθαι.

L. 16. D. I. 3. κς'. u) Παῦλ. Ἰδικὸς νόμος ἐστὶν ὁ διὰ τὴν u) χορή- σιμον παρὰ κανόνας εἰσαχθόμενος ἀδθεντία v) τοῦ νομο- θετοῦτος.

Ἰδικὸς νόμος] Ὡς φησὶ ἐπι, τὸν κωδικεῖον κ- κείσθαι ἀπὸ μὴ δεσπότου κατὰ δεσπότην· ἐπὶ δ' ἐνὸς θέματος ὡρίσται, κρείσθαι ἀπὸ δεσπότου κατὰ δεσπότην, ὡς ἐπὶ τοῦ φουρτίβου κωδικεῖον· οὗτος γὰρ καὶ μόνος κρείται ἀπὸ τοῦ δεσπότου κατὰ τοῦ κλέπτου ὡς κατὰ δεσπότην. Τοῦτο δὲ διὰ μίσος τοῦ κλέπτου ὡρίσθη παρὰ τοῦ νόμου, ὥστε καὶ τὰ τυ- χηρὰ τὰ πρόκρυματὰ ὡς δεσπότην αὐτὸν ἐπιγνώσκων. ἢ οἱ φη- σὶν ὁ νόμος, ἀπὸ συναλλαγμάτων τῶν ὑπεξουσίῶν τίττωθαι τὴν δὲ πεκουλίῳ· ἀπὸ δὲ ἀμαρτημάτων μὴ τίττωθαι. φροῖν οὖν ἰδι- κὸς νόμος, ἐπὶ τοῦ ἔχοντος ὑπεξουσίῳ κλέψματα κρείσθαι καὶ ἐκείνου ἐξ ἀμαρτημάτων τὴν δὲ πεκουλίῳ· τοῦτο δὲ ἰδι- κὸς ὡρίσται διὰ μίσος τοῦ κλέπτου. ἢ πάλιν, τυχὸν χωρίων ἢ ἐν δικαστηρίῳ ἀμφεβάλλετο. ἦσαν δὲ ἐν ἐκείνῳ ὑπογεγραμ- μένοι μάρτυρες ἀξιόλογοι καὶ τὸ ἀξιόπιστον ἐκ τοῦ ἀξιωματικῶς ἔχοντες. ὡρίσθη οὖν ὁ βασιλεὺς, δεχθῆναι τὸ χωρίον ὡς ὁμο- λογούμενον καὶ τὸ ἀξιόπιστον ἔχειν διὰ τὸ ἀξιολογὸν τῶν πρὸς- ὤπων. τοῦτο οὖν ἐπ' ἐκείνων καὶ μόνων ὡρίσθη.

ἀδθεντία τοῦ νομοθετοῦτος] Τοῦ Ἀνανύμου. Ἰδοὶ τινες ἀγνοοῦσι, αἰτῶντες ἔχοντες τινὰ φυσικῶς ταύτης ἐπόμην· οἷον ἢ πρῶτος καὶ ἢ ἀγοραῖα φυσικῶς ἔχει τὸ ἐπερωτῆσθαι τὴν δούπλαν. τοῦτο γὰρ κατὰ φύσιν τῆ ἐξ ἔμπρο πωραπέτη- γεν, ὡς βιβ. ἰθ'. πτ. ια. κφ. β'. τὸ δὲ ἐγγυητὴν ἐπὶ τῆ δου- πλά δίδουσι τὸν πρῶτον παρὰ τῆς πρῶτης κανόνας ἐστὶ· πλὴν ἰδικὸς νομοθετῆθαι παρὰ τὸν καθόλου ἰσχύει. καὶ εἰ συμψη- ρηθῆ, οὐκ ἐστὶ κόντρα λέγειν τὸ σύμφωνον· ἐξ ἰδικῶ γὰρ νό- μου κρούται.

L. 17. D. I. 3. κς'. w) Κέλσ. Εἰδέναι νόμους ἐστὶν οὐ τὸ γινώ- σκειν ww) τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τὴν δύναμιν αὐτῶν.

τὴν δύναμιν αὐτῶν] Τοῦ αὐτοῦ x). Ἀνάγνωθι βιβ. ιε'. πτ. δ'. κφ. ιθ'. λέγει, οἱ πᾶς, ὃ διαφέρει, κατὰ τὴν πωραστατήν, οὐ πρὸς τὰ ῥήματα τοῦ νόμου, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔνοιαν. οὔτε γὰρ ἐκ τούτου δύναται με ὁ ἀπιδικὸς μου ἀναγκα- ζεῖν, προσφέρειν τὰ ὀφειλόμενα αὐτῷ δικαίωματά μου, ἢ παι- δευτὴς τὰ βιβλία μου, ἐφ' ὃ διὰ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν ὀφε- ληθῆναι. ὥστε οὖν οὐ χορὴ τῶν ῥημάτων τοῦ νόμου ἐπιλαμβά- ρεσθαι καὶ θηρῆν ἐξ αὐτῶν τὴν κατὰ τῶν νόμων ἀναφανταίω, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀκριβείας κρίνειν ἕνατον καὶ ἐκείνῳ δίδουσι τὴν πωραστατήν τῷ λέγοντι διαφέρειν μοι πωραστήναι διαθήρη, ἵνα δεῖξω ἐξ αὐτοῦ, κλημάτων καταλειφθῆναι μοι ἢ ἐλευθε- ρίαν χρέους.

L. 18. D. I. 3. κς'. y) Τοῦ αὐτοῦ. Φιλαγῶτως δεῖ τοὺς νόμους ἐρ- μηνεύειν.

L. 19. D. I. 3. κς'. z) Ἐν z) τοῖς ἀμφιβόλοις τὴν zz) ἀνεπίλητων ἐρμηνεῖαν προσιέμεθα.

L. 20. D. I. 3. λ'. a) Οὐ δυνατόν πάντων τῶν νόμων ἀποδιδόναι λογισμόν.

L. 21. D. I. 3. λ'. Οὐ δεῖ οὖν αὐτῶν ζητεῖν λογισμούς.

L. 22. D. I. 3. λβ'. b) Οὐλλ. "Οτε bb) νόμος συγχωρεῖ τι παρελ- θόν, εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον αὐτὸ κωλύει.

L. 23. D. I. 3. λγ'. Παῦλ. Οὐ δεῖ μεταποιεῖν τὰ πρόδηλον ἐρμη- νεῖαν ἔχοντα.

L. 24. D. I. 3. λδ'. Κέλσ. Οὐ δεῖ δικάζειν ἢ ἀποκρίνεσθαι ἀπὸ προνομίδης μέρους νόμου.

L. 25. D. I. 3. λε'. Μοδεστ. Τὰ ἐπὶ τινος εἰσαχθέντα κατ' αὐ- τοῦ οὐχ ἐρμηνεύεται.

L. 26. D. I. 3. λς'. Παῦλ. Οἱ προγενέστεροι νόμοι καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἔλκονται.

L. 27. D. I. 3. λζ'. "Οθεν κρατοῦσιν ἐπὶ τῶν ὁμοίων προσώπων τε καὶ πραγμάτων.

L. 28. D. I. 3. λη'. Παῦλ. Καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἔλκονται πρὸς τοὺς προγενεστέρους, εἰ μὴ ἐναντίοι εἰσὶν c).

XXVI. Paul. Ius singulare est, quod propter ali- quam utilitatem contra regulas introductum est aucto- ritate constituentis.

Ius singulare] Verbi gratia, conditio sua natura a non domino contra dominum instituitur. uno autem casu definitum est, institui a domino adversus dominum, ut in conditione furtiva: haec enim et sola instituitur a domino adversus furem quasi dominum. Hoc autem odio furis lege sancitum est, ita ut etiam casus fortuitos quasi dominus ipse agnoscat. Vel quod lex ait, ex contractibus eorum, qui sub potestate sunt, nasci actionem de peculio: ex maleficiis autem non nasci. Ait igitur lex singularis, adversus eum, qui furem in pote- state habet, ex eo delicto actionem de peculio dari. Hoc autem iure singulari constitutum est odio furis. Vel rursus, fides chartulae cuiusdam in iudicio in dubium vocabatur. erant autem in ea subscripti testes idonei et propter dignitatem fide digni. Placuit igitur Imperatori, instrumentum recipi tanquam confessum et per se fidem facere propter fidem personarum. Hoc igitur in illis personis et quidem solis constitutum est.

auctoritate constituentis] Innominati. Quaedam sunt actiones, quae nonnulla habent, quae casu naturaliter sequuntur: ut puta emtio et venditio natura- liter continet duplae stipulationem: hoc enim naturaliter actioni ex emto cohaeret, ut lib. 19. tit. 11. cap. 2. A venditore autem fideiussorem duplae nomine dari contra ven- ditionis regulas est: verum si specialiter contra ius com- mune ita constitutum sit, valet: et si id convenerit, pactum contra legem non est: nam lege speciali confirmatur.

XXVII. Cels. Scire leges est, non verba, sed vim earum cognoscere.

vim earum] Eiusdem. Lege lib. 15. tit. 4. cap. 19. quod dicit, omnes, quorum interest, ad exhibendum agere, non ex verbis legis, sed ex mente eius: non enim ex eo potest me adversarius meus compellere, ut instru- menta ei utilia proferam, aut studiosus, ut libros meos exhibeam, ut lectione eorum utilitatem percipiat. Non igitur verba legis captare oportet, neque ex iis contra leges calumniandi occasionem venari, sed omni diligen- tia de singulis iudicare et ei actionem ad exhibendum dare, qui dicat: interest mea, testamentum exhiberi, ut probem ex eo, legatum relictum mihi esse aut debiti li- berationem.

XXVIII. Eiusdem. Benigne leges explicari oportet.

XXIX. In ambiguis interpretationem vitio caren- tem sequimur.

XXX. Non omnium legum ratio reddi potest.

XXXI. Non igitur rationes earum inquiri oportet.

XXXII. Ulp. Quum lex praeteritum quid indul- get, in futurum tempus illud vetat.

XXXIII. Paul. Non debent mutari, quae certam interpretationem habent.

XXXIV. Cels. Non oportet iudicare aut respon- dere parte aliqua legis proposita.

XXXV. Modest. Quae pro aliquo introducta sunt, adversus eum non interpretantur.

XXXVI. Paul. Prioris leges etiam ad posteriores trahuntur.

XXXVII. Unde obtinent in similibus personis et rebus.

XXXVIII. Paul. Etiam posteriores trahuntur ad priores, nisi contrariae sint.

a) Cod. Coisl. κα'. ua) In Syn. tu deest. v) Sic Fabr. et Theod. Cod. Coisl. ἀδθεντία. w) Cod. Coisl. κς'. ww) Syn. γνώσκων. x) Sc. Ἀνανύμου. y) Cod. Coisl. κς'. z) Cod. Coisl. κδ'. zz) Syn. pro τὴν habet καὶ. a) Cod. Coisl. κε'. b) Cod. Coisl. κς'. bb) Theod. οὐτε, sed ὅτε bene se habet. c) Cod. Coisl. ὡσιν. Fabr. et Theod. εἰσιν.

19'. Ἐναντιώσις νόμον ἔστι τὸ ἐναντιωθῆναι τοῖς ψήμοις τοῦ νόμου· βλάβη δ' ἐστὶ τὸ περιγράψαι τὴν διάνοιαν φυλαττομένων^{dd)} ζημιῶν.

μ'. Περιγράφει γὰρ ὁ ποιῶν, ὅπερ ῥητῶς μὲν ὁ νόμος οὐκ ἐκάλυπεν^{e)}· οὐ μὲν αὐτὸ βούλεται γίνεσθαι.

μα'. Οὐκ. Περὶ ὧν ἔγγραφος οὐ κεῖται^{ee)} νόμος, παραφυλάττειν δεῖ τὸ ἔθος καὶ τὴν συνήθειαν· εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἐλλείπει, ἀκολουθεῖν δεῖ^{f)} τοῖς πλησιάζουσι πράγμασι^{ff)} καὶ τοῖσι τῶν ζητουμένων. εἰ δὲ μήτε ταῦτα εὐρίσκειται, τότε τὸ νόμιμον, ὅτιν ἢ Ρώμη κέχρηται, φυλάττειν^{g)} δεῖ. α'. Ἡ παλαιὰ συνήθεια ἀντὶ νόμου κρατεῖ καὶ β'. ββ). Ὡςπερ ἢ θεοὶς τοῦ νόμου ἢ ἔγγραφός ἐστιν ἢ ἄγραφος, οὕτω καὶ ἢ ἀναίρεσις αὐτοῦ ἢ δι' ἔγγραφον γίνεται νόμου ἢ δι' ἄγραφον, τοῦτ' ἔστι τῆς ἀρχαίας.

ἀντὶ νόμον — φυλάττειται] Ποία γὰρ διαφορὰ, εἴτε ψήφοις οὐκ εἶναι τὴν ἐναντιοῦ γνώμην φανεροῦ^{h)}, τοὺς ἔγγραφους νόμους τιθεῖς, εἴτε δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων· ὅθεν ὁρθότατα καὶ ἐκείνο ἤρρεσεν, ἵνα μὴ ψήφοι μόνη τῶν τιθέντων τοῖς νόμοις, ἀλλὰ τῇ σιωπῇ πᾶσι καὶ συναρέσει διὰ μόνης ἀρχαίας ἀναρροῦνται οἱ νόμοι· ἐν ἐκείνοις δὲ ἢ σταθιρὰ συνήθεια ἀντὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ νόμου φυλάττειται, ἐν οἷς μὴ ἔγγραφος φέρεται νόμος.

μβ'. Οὐκ. Ἡ μακρὰ συνήθεια ἀντὶ νόμον κρατεῖ, ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἔγγραφος.

ἀντὶ νόμον κρατεῖ] Τὰ εἰρημένα νόμοι, ἐὰν τὸ κρατοῦν ἔθος οὐκ ἔστι παρανομιον.

Τοῦ Ἐναντιοῦ. Ἐναντιοῦ εἶναι τοῦτο τῶν τέλει τοῦ προλαβόντος κεφαλαίου μὴ νόμιζεⁱ⁾· ἐκεῖνο μὲν γὰρ περὶ ἀσυνηθείας λέγον^{k)} φησὶν, ὅτι δυνατὰ αὐτῇ νόμον ἀελεῖν. ἐνταῦθα δὲ περὶ συνηθείας λέγει καὶ φησιν, ὅτι κινῶν οὐκ εἰσάγει νόμον ἢ συνήθειαν, εἰ προβάλλεται νόμος· δυνατὸν μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἀσυνηθείας μὴ κεχρησθῆναι νόμῳ, οὐ μὲν ἐναντιῶς κεχρησθῆναι σημαίωσαι οὐν αὐτὸ ὁρῶν ὅν καὶ συγχάζον.

μγ'. Τοῦ αὐτοῦ. Τότε κεχορημέθα τῇ συνηθείᾳ τινὸς πόλεως ἢ ἐπαρχίας, ὅτε ἀμφισβητηθεῖσα ἐν δικαστηρίῳ ἐβεβαιώθη.

ἐβεβαιώθη] Τότε κεχορημέθα τῇ συνηθείᾳ τινὸς πόλεως ἢ ἐπαρχίας, ὅτε ἀμφισβητηθεῖσα ἐν δικαστηρίῳ ἐβεβαιώθη.

Steph. Ὅτε τις συνήθειαν πόλεως ἢ ἐπαρχίας προβάλλεται, βουλόμενος ταύτῃ κεχρησθῆναι, καὶ πρότερον ἐξετάξαι, εἰ φιλοκειρίας ποτὲ γενομένης περὶ ταύτης τῆς συνηθείας ψήφος δικαστικῆ ταύτην ἐκέρωσεν.

Ἡνίκα περὶ συνηθείας τινὸς πόλεως ἢ ἐπαρχίας διαβεβαιωθῆναι τις, ἐκεῖνο πρὸ τῶν ἄλλων ζητεῖσθαι προσήκει, εἰ ἀντιφράσεως ποτὲ γενομένης ἐν^{l)} δικαστηρίῳ, ἢ συνήθεια ἐβεβαιώθη.

μδ'. Ἐμογεν. Καὶ τὰ μακρὰ συνηθεία δοκιμασθέντα καὶ ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς^{ll)} φυλαχθέντα οὐκ ἦντιον τῶν ἔγγραφων κρατοῦσιν.

συνηθεία δοκιμασθέντα] Καὶ τὰ βεβαιωθέντα τῇ μακρᾷ συνηθείᾳ καὶ ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς φυλαχθέντα ὡς ἀντὶ σιωπῆς συνήθειας καὶ συναρέσεως τῶν πολιτῶν οὐκ ἦντιον τῶν ἔγγραφων φυλάττειται νόμων, ἐν ᾧ δηλονότι κινῶν μὴ ἔγγραφους διαμύχεται νόμοις, μήτε ἀλόγως τὴν ἀρχὴν εἰσάγει, ὡς ἐν τῷ λδ'. διγ.

μέ. Παῦλ. Ὡς τοσοῦτον δοκιμασθέντα, ὥστε καὶ μὴ δεηθῆναι ἔγγραφου.

μζ'. Ἐν τῇ τῶν νόμων ἐμογενείᾳ τῇ συνηθείᾳ δεῖ προσέχειν τῆς πόλεως καὶ ὅπως ἐπὶ τῶν ὁμοίων διὰ πάντος ἐψηφίσθη.

XXXIX. Contra legem facit, qui adversus verba legis facit: fraus autem legis est circumvenire sententiam salvis verbis. L. 29. D. I. 3.

XL. Circumvenit enim, qui facit, quod nominatum quidem lex non prohibuit, non tamen fieri vult. L. 30. D. I. 3.

XLI. Ulp. De quibus scripta lex non est, in his morem et consuetudinem custodire oportet. si vero et haec deficiat, sequi oportet ea, quae proxima sunt et similia ei, de quo quaeritur. sin autem neque haec reperiantur, tunc ius, quo Roma utitur, custodire oportet. 1. Inveterata consuetudo pro lege obtinet et custoditur. 2. Sicut legislatio vel scripta est vel non scripta, ita etiam eius abrogatio aut lege scripta fit, aut non scripta, id est, desuetudine. L. 32. D. I. 3.

pro lege custoditur] Quenam enim est differentia, suffragio suo populus sententiam suam in scriptis legibus ferendis declaret, an rebus ipsis? quare rectissime et illud placuit, ut non solo legislatorum suffragio, verum etiam silentio omnino et consensu pro solam desuetudinem leges abrogentur. In illis autem diuturna consuetudo pro iure et lege custoditur, in quibus scripta lex non fertur.

XLII. Ulp. Diuturna consuetudo pro lege obtinet, in quibus scripta lex non est. L. 33. D. I. 3.

pro lege obtinet] Haec intellige, si consuetudo obtinens non sit iuri contraria.

Enantioph. Noli existimare, hoc fini praecedentis capitis adversari: illud enim de desuetudine loquens ait, posse eam legem abrogare: hic autem de consuetudine loquitur et ait, consuetudinem ius novum non introducere, si lex proferatur. Fieri enim potest, ut per desuetudinem lege non utamur, nec vero ut contra legem utamur. Nota igitur hoc scitu dignum et frequens.

XLIII. Eiusdem. Tunc utimur consuetudine alicuius civitatis aut provinciae, cum in dubium revocata in iudicio firmata est. L. 34. D. I. 3.

firmata est] Tunc utimur consuetudine alicuius civitatis aut provinciae, quum in dubium revocata in iudicio firmata est.

Steph. Quum quis consuetudinem civitatis aut provinciae profert, volens ea uti, prius explorare oportet, an contentione aliquando de hac consuetudine orta, sententia iudicialis eum firmaverit.

Quum de consuetudine alicuius civitatis aut provinciae quis confidit, illud ante reliqua explorari convenit, an contradictione aliquando orta in iudicio consuetudo firmata sit.

XLIV. Hermogen. Etiam ea, quae longa consuetudine comprobata et per multos annos observata sunt, non minus, quam quae scripta sunt, obtinent. L. 35. D. I. 3.

consuetudine comprobata] Etiam ea, quae longa consuetudine confirmata et per multos annos observata sunt, velut tacita conventionem et consensu civium non minus, quam scriptae leges, servantur, quatenus scilicet scriptis legibus non adversantur, nec contra rationem ab initio introducta sunt, ut dig. 39.

XLV. Paul. Quum in tantum probata sint, ut scripta lege opus non sit. L. 36. D. I. 3.

XLVI. In legum interpretatione consuetudo civitatis attendenda est, et quemadmodum in similibus perpetuo iudicatum sit. L. 37. D. I. 3.

d) Sic Fabr. Cod. Coisl. et Theod. eis βλάβη. dd) Theod. add. τῶν. e) Sic Fabr. Cod. Coisl. et Theod. οὐκ ἐκάλυπεν νόμος. Theod. ὁ νόμος. ee) Syn. κινῶνται. sed Leucl. in marg. et paullo post κατὰ τὴν συνήθειαν Leucl. in marg. καὶ τὴν etc. f) Hoc δεῖ deest apud Fabr. habet id Cod. Coisl. ff) πράγματα deest apud Theod. qui et postea habet τὸν νόμον, et verbis φυλάττειν δεῖ tam hoc caput, quam totum titulum finit. Περάματα et in Syn. deest, et postea ἢ ἀντὶ Ρώμης. g) Syn. παραφυλάττειν. h) κρατεῖ καὶ in Syn. deest. gg) β'. deest in Cod. Coisl. Fabr. habet. l) Fabr. φανεροῦ. i) Fabr. νομίσει. k) Fabr. λέγον. l) Fabr. ἐκ. ll) πολλοὺς ἐνιαυτοὺς Syn.

νόμων ἐρηγηθείη] Τοῦ Ἀνωνύμου. Ἀνάγκωδι τὴν α'. διαύξιν τοῦ α'. τ. τοῦ α'. βιβ. τοῦ κώδικος καὶ τ. ε'.
 Τοῦ Ἐναντιοφ. Ὁ μῆτε κρατήσας νόμος, ἀλλ' ἐν τῇ συνηθείᾳ ὡς νόμος ἀμφιβαλλόμενος τῷ βασιλεῖ ὀφείλει ἀναφε-
 ρεῖσθαι καὶ τὴν τομὴν δεχέσθαι.

L. 39. μζ'. Τὸ μὴ μετὰ λογισμοῦ εἰσενεχθῆν, ἀλλὰ κατὰ
 D. I. 3. πλάνην καὶ συνήθειαν ^{m)} κρατῆσαν οὐ δεῖ κρατεῖν ἐν τοῖς ὁμοίοις.

μετὰ λογισμοῦ εἰσενεχθῆν] Ὡς τὸ δίδοναι ὁπίστωμα τῷ ἐλευθερομένῳ ὡς ἀλόγιστον ἐσχολίωσιν ἐκ βασιλικῆς διατάξεως, τότε γὰρ κρατεῖ τὸ ἔθος ὡς ἔθος, ὅταν εἴπω ἐλόγον' καὶ ὡς περὶ τὸν ἐπίτροπον τινα ἀνευ δεφενσιόνο-
 ρος, ὡς βιβ. ιθ'. τίτ. α'.

συνήθειαν] Τοῦτο φησιν, ὅτι τότε κρατεῖ ἡ συνήθεια, ὅτε οὐκ ἐστὶ νόμος ἔγγραφος καὶ ἔχει καὶ λογισμὸν εὐλογον ἥτοι ἐν δικαστηρίῳ βεβαιωθεῖσα.

L. 40. μη'. Μοδεστ. Πᾶς νόμος ἢ ἀπὸ συναίνεσεως ^{mm)}
 D. I. 3. ἐτέθη ἢ ἀνάγκης, ἢ ἀπὸ συνηθείας ἐβεβαιώθη.

ἀπὸ συναίνεσεως] Ὡς ὅτε φάσκον μηδέ τινας παρεμπόδιστος οὕτως παρελθὼς ἐνομοθέτησαν οἱ νομοθέται, στο-
 χάζομενοι, ὡς, ἐάν τὸδε παρεμπόδη, δεῖ κρῖνεσθαι τοιαῦδε.

ἀνάγκης] Ὡς αἱ διατάξεις ἀντιγραφόμεναι ἀναγκαστι-
 κῶς καὶ ἐξ ὑπομνήσεως τινα δομένων. ὁποῖον ἐστὶ τὸ φησὶ κεφ. τοῦ α'. τίτ. τοῦ μδ'. βιβ.

Ὡς τὸ ἐμμένειν τοῖς ⁿ⁾ συμφεφωνημένοις, ἵνα μὴ πέσῃ προσίμω.

L. 41. μθ'. Οὐλπ. Συνίσταται ὁ νόμος ἢ τῷ ἐπικτῆσθαι
 D. I. 3. τινα ⁿⁿ⁾ ἢ φυλάττειν τὰ ἴδια ἢ μειοῦν αὐτὰ ὡς ἐν τῷ ἐκτιοεῖν ἢ ἀπολλύειν ^{o)}.

L. 1. ν'. Ὁ ἄρχων, ὁ εὖρη συγκαλῶν ἐν πόλει ἐπὶ τινος
 C. VIII. 53. πρῶτατος, φυλάξει αὐτό· καὶ γὰρ καὶ ἡ συνήθεια ἢ προλαβούσα καὶ ὁ λογισμὸς ὁ εἰσάγων αὐτὴν φυλα-
 κτεῖα ^{oo)} ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔσσει τι παρὰ τὴν μακρὰν συνή-
 θειαν γίνεσθαι.

L. 2. να'. Τῆς συνηθείας καὶ τῆς χρήσεως ἢ εὐθεντία ^{p)}
 C. VIII. 53. οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύει, ὡς καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὸν νόμον ὑπεριναῖν.

L. 3. νβ'. Ἡ μακρὰ συνήθεια καὶ δοκιμασθεῖσα τάξιν
 C. VIII. 53. ἔχει νόμον, καὶ ὅτι τὰ προνόμια ^{pp)} δοθέντα ὀφφικια-
 λίοις ^{q)} ἢ πόλεσιν ἢ πρωτεύουσιν ^{qq)} ἢ νοστήμασιν ἰσχυρὰ ἐστὶ καὶ βέβαια εἰς τὸ διηνεκέως ἰσχύοντα.

legum interpretatione] Innominati. Lege const. II. tit. 14. lib. I. Codicis et tit. 6.

Enantiophan. Quum de iure quaeritur, quod non-
 dum obtinuit, et de quo quasi iure in consuetudine du-
 bitatur, ad Principem referri oportet et decisionem eius
 accipere.

XLVII. Quod non ratione introductum est, sed
 errore et consuetudine obtinuit, in similibus obtinere
 non debet.

ratione introductum] Ut alapam dare manu-
 misso, quod, quia contra rationem est, principali con-
 stitutione sublatum est: tunc enim consuetudo ut con-
 suetudo obtinet, quum non est sine ratione: et ut tutor res
 quasdam sine defensione vendere possit, ut lib. 19. tit. 1.

consuetudine] Hoc ait, quia tunc obtinet con-
 suetudo, quum lex scripta deest et rationem idoneam
 habet vel in iudicio firmata est.

XLVIII. Modest. Omne ius aut consensu, aut nec-
 cessitate constitutum aut consuetudine firmatum est.

aut consensu] Ut puta quum legesatores nullo
 facto emergente sic omnino legem tulerunt, id agentes,
 ut si hoc acciderit, ita iudicandum sit.

necessitate] Ut sunt constitutiones necessario
 emissae et ex suggestionem quorundam preces offerentium,
 cuiusmodi est cap. 157. tit. 1. lib. 44.

Ut pacta servari, ne committatur poena.

XLIX. Ulp. Ius consistit aut in acquirendo non-
 nulla, aut in conservando propria aut in minuendo
 ea: ut puta in alienando aut omitendo.

I. Praeses, quod repererit frequenter in civitate in
 aliqua re observatum, id servabit: etenim et praecedens
 consuetudo et ratio, quae eam introducit, ser-
 vandae sunt, et non permittet, ut quid contra longam
 consuetudinem fiat.

II. Consuetudinis ususque auctoritas non in tan-
 tum valet, ut et rationem et legem vincat.

III. Consuetudo longa et probata locum legis ob-
 tinet, et ut privilegia data officialibus aut civitatibus
 aut principalibus aut collegiis valida sint et firma in
 perpetuum valitura.

TITΛΟΣ Β΄.

Περὶ ῥημάτων σημασίας.

- C. I. D. L. 16. α'. Τὸ τίς ῥῆμα καὶ ἄρσενας καὶ θηλείας δηλοῖ ^{r)}.
- l. 2. pr. eod. β'. Ἡ ^{s)} τῆς πόλεως προσήγορία τοῖς τείχεσι πε-
 ριορίζεται· ἢ δὲ τῆς Ῥώμης τοῖς οἰκήμασιν ὀρίζεται·
 ὅπερ πλατύτερον ἀνέροται ^{t)}.
- §. 1. Μείζον μέρος τῆς ἡμέρας ἐστὶ ^{u)} αἱ πρῶται ἕξ ὥραι,
 οὐ μὴν αἱ ἕσπεραι.
- L. 3. D. eod. γ'. ^{v)} Τὰ πρὸς ὁδοπορίαν ἀφωρισμένα καθ' ἡμέ-

TITULUS II.

De verborum significatione.

- I. Verbum si quis et masculos et feminas denotat.
- II. Urbis appellatio muris finitur: Romae autem
 appellatio aedificiis finitur: quod latius patet.
- III. Viginti millia ad iter faciendum in diem de-

m) Syn. συνηθεία. Quae lectio si probatur, post πλάνην comma ponendum, uti et fecit Leuncl. Mihi lectio Synopsens praerplacet. mm) Syn. συνέσεως. Leuncl. in marg. συναίνεσεως. n) Fabr. τῆς. nn) Fabr. ita habet. Cod. Coisl. κῶσθαι. o) Sic recte Cod. Coisl. Fabr. ἀπολλύειν. oo) Syn. φυλακτεῖα, haud dubie vitio typorum. p) Cod. Coisl. εὐθεντία. pp) προνόμια in Syn. deest. q) Sic Fabr. Cod. Coisl. et Syn. ὀφφικιαλίοις. qq) Syn. ἄρχουσιν. r) Hoc caput extat apud Fabr. T. I. p. 39. et Harm. tit. de V. S. §. 10. apud quem ῥῆμα deest. s) Et hoc caput habet Fabr. l. l. t) Fabr. ἡρεφῆται. u) Fabr. εἰσὶν. Haec §. 1. est et apud Harmenop. tit. de V. S. §. 34. qui habet ἐστὶν. v) Quae ante haec verba apud Reizium Theoph. edit. T. II. p. 964. leguntur verba: Ἐκοσι μίλια καθ' ἡμέραν λογίζεται τῷ ὀφείλοντι παραστῆναι, ἀπεξηρημένης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁμολόγησε καὶ καθ' ἣν αὐτὸν δεῖ παραστῆναι, desumpta sunt ex Synopsi Basilicorum pag. 85. fin. neque ad titulum de Verbor. significatione pertinent, sed respondent L. I. D. II. 11. reperiuntur etiam in Basilicorum Lib. VII. Tit. 10. cap. 1. Hoc caput habet quoque Theod. Hermopolit'a.